

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**BEG MOŽGANOV IZ SLOVENIJE KOT SODOBNA OBLIKA
MIGRACIJ**

Ljubljana, september 2011

SAŠKA SMOLE

Študentka Smole Saška izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Jane Žnidaršič, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV POJMA MIGRACIJE	2
1.1 Vzroki in motivi migracij	2
2 OPREDELITEV POJMA BEG MOŽGANOV KOT SODOBNA OBLIKA MIGRACIJ	3
2.1 Opredelitev pojma beg možganov	3
2.2 Vzroki za beg možganov	4
2.2.1 Push-pull metoda.....	5
2.2.2 Metoda razlik.....	6
2.3 Vpliv bega možganov na državo odhajanja.....	7
3 SLOVENIJA IN BEG MOŽGANOV	7
3.1 Zgodovinski pregled bega možganov v Sloveniji	7
3.2 Stanje v Sloveniji danes.....	10
3.3 Trendi za problematiko bega možganov	11
3.4 Politika javnega sklada Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije	12
3.5 Izobrazbena struktura	14
3.6 Omejevanje bega možganov.....	16
3.7 Primeri bega možganov iz Slovenije v tujino z analizo globinskih intervjujev	18
3.7.1 Razlogi za odhod na delo v tujino.....	18
3.7.2 Glavni motivi za odhod v tujino.....	19
3.7.3 Vpliv višine dohodka na odločitev o odhodu v tujino	19
3.7.4 Vpliv premajhnih vlaganj Slovenije v raziskave in razvoj na vaše področje dela ..	20
3.7.5 Prednosti dela v tujini.....	20
3.7.6 Slabosti dela v tujini.....	21
3.7.7 Možnost vrnitve nazaj v Slovenijo.....	21
3.7.8 Kaj bi se moralo spremeniti, da bi pomislili na vrnitev v Slovenijo.....	22
3.7.9 Predlogi za zadržanje naših znanstvenikov doma	22
3.8 Diskusija rezultatov	23
SKLEP	24
LITERATURA IN VIRI	27

KAZALO TABEL

Tabela 1: Dejavniki odbijanja in privlačenja.....	6
Tabela 2: Število doktorjev znanosti po posameznem področju.....	10
Tabela 3: Programi sklada RS za razvoj kadrov in štipendije.....	13

KAZALO SLIK

Slika 1: Področje dela v Sloveniji iz katerega so prihajali izseljeni strokovnjaki.....	8
Slika 2: Smer dela v Sloveniji iz katere so prihajali strokovnjaki	8
Slika 3: Emigracije v Sloveniji v letih od 1990 do 1992	9
Slika 4: Države, v katere so se slovenski emigranti najpogosteje preselili.....	9
Slika 5: Odstotek Slovencev, ki bi si želelo oditi na delo v tujino.....	12
Slika 6: Diplomanti terciarnega izobraževanja v Sloveniji od leta 2005 do 2009	15
Slika 7: Študentje terciarnega izobraževanja po področjih, v Sloveniji od leta 2009 do 2010.....	16
Slika 8: Vpliv višine plačila na odločitev o odhodu v tujino	19
Slika 9: Prednosti dela v tujini	20
Slika 10: Slabosti dela v tujini.....	21
Slika 11: Možnost vrnitve nazaj v Slovenijo	22

UVOD

Dandanes v različnih medijih velikokrat zasledimo članke ter intervjuje o tem, koliko Slovencev je emigriralo na delo v tujino, koliko Slovencev bi si raje želelo delati v tujini, kot v Sloveniji in podobno. Začne nas skrbeti, ko beremo, koliko visoko izobraženih kadrov nas je v zadnjem času zapustilo. Dolinar in Knop (1998, str. 82) navajata, ko govorimo o odseljevanju visoko izobraženih kadrov iz države, pojav imenujemo beg možganov.

Ker tudi sama poznam nekaj ljudi, ki so po končanem študiju odšli iz Slovenije na delo v tujino, mi je tema blizu in me tudi zelo zanima. Ker tudi iz Slovenije odhaja čedalje več strokovnjakov, sem si za cilj moje diplomske naloge izbrala opozoriti na problem bega možganov iz Slovenije.

Začela bom z razlago osnovnih pojmov ter opredelila vzroke odhajanja ter preučila vplive bega možganov na državo odhajanja. V nadaljevanju se bom osredotočila na Slovenijo in kako se Slovenija spopada s problematiko tega pojava. Ker je beg možganov v današnjem času postal sodobna oblika migracije, saj imamo čedalje več visoko izobraženih ljudi, ki se odseljujejo, me bo zanimala tudi izobrazbena struktura Slovenije. Pomembno je, koliko diplomantov terciarnega izobraževanja imamo vsako leto, ter za katera področja študija se leti odločajo. Če imamo vsako leto več diplomantov, je možno, da bo za njih vsako leto manj služb, zato lahko sklepamo, da jo bodo ti poiskali v tujini. Slovenija bo zopet izgubila del izobraženih kadrov. Pomembno je tudi, kako namerava Slovenija omejiti vpliv bega možganov. Možne predlagane rešitve bom primerjala z rešitvami, ki so jih poiskali v tujini.

Na koncu bom svojo diplomsko nalogo podkrepila s primeri bega možganov. Za mnenje bom vprašala šest znanstvenic, ki delajo na različnih koncih sveta in delujejo na različnih področjih. Z analizo globalnih intervjujev bom analizirala dejanske vzroke in motive za odhod na delo v tujino. Ugotavljala bom, kako premajhna vlaganja Slovenije v raziskave in razvoj vplivajo na odhod znanstvenikov v tujino in primerjala prednosti in slabosti dela v tujini. Zanimalo me bo tudi, ali bi se znanstveniki želeli vrnitve domov ter kaj bi se moralo spremeniti, da bi pomislili na to odločitev. Za konec pa me bodo zanimali še njihovi predlogi za zadržanje naših strokovnjakov doma.

Z analizo bi rada potrdila ali ovrgla naslednje tri hipoteze:

Hipoteza1: Glavni razlog za odhod znanstvenikov na delo v tujino je višji dohodek.

Hipoteza2: Znanstveniki so prisiljeni oditi na delo v tujino, zaradi premajhnega vlaganja Slovenije v raziskave in razvoj.

Hipoteza3: Zaradi neurejenih političnih in ekonomskih razmer se znanstveniki trenutno ne želijo vrniti nazaj v Slovenijo.

1 OPREDELITEV POJMA MIGRACIJE

Migracije so star družbeni pojav. Ko je družba dosegla tako visoko stopnjo razvoja, da je populacija postala stalno naseljena, so se hkrati s tem pojavile tudi migracije. Te so povzročale družbene spremembe. Migracije je mogoče povezovati z razvojem, saj omogočajo srečevanje z drugimi ljudmi, razpršitev kultur v širšem prostoru, omogočajo izmenjavo idej, navad in izkušenj ter spodbujajo srečevanje z novim socialnim okoljem. Hkrati pa so migracije lahko tudi dejavniki nazadovanja v razvoju, saj lahko povzročajo uničevanje razvitejših kultur in njihovo stagniranje. Ko omenjamo geografsko in socialno mobilnost, želimo poudariti socialne lastnosti migracij. Ko spreminjamo prostorsko okolje hkrati spreminjamo tudi socialno okolje. Migracije povezujemo z ustvarjalnostjo, ker, ko se imigranti znajdejo v novem socialnem okolju s seboj prinesejo nekatere navade. Prilagajanje novemu socialnemu okolju pomeni sprejemanje in preoblikovanje novega, ter ohranjanje in spreminjanje starega. Ta proces pa je ustvarjalen za imigrante (Klinar, 1976, str. 15-16).

Migracije združujejo pojem emigracij in imigracij. »Emigracije predstavljajo gibanje ljudi iz njihove izvirne (emigrantske) družbe, odhajanje, izseljevanje, beg v tujino - v imigrantsko družbo. Imigracije pa pomenijo trajni приход, priselitev, vselitev v imigrantsko družbo« (Klinar, 1976, str. 16-17).

Prihaja do različnih opredelitev imigranta. V nekaterih državah je imigrant opredeljen po kraju rojstva, v drugih na podlagi državljanstva. Dodatni problem predstavlja dejstvo, da lahko oseba, rojena v tujini, pridobi državljanstvo v državi bivališča, možno pa je tudi, da ga ne dobi. Zato podatki o imigrantih po obeh pristopih niso enaki (Bevc, 2009, str. 5).

1.1 Vzroki in motivi migracij

Klinar (1976, str. 27-30) navaja naslednje vzroke in motive za migracije: ekonomski in demografski, politični in vojaški ter osebni in družinski.

Zaradi ekonomskih in političnih vzrokov je prišlo do neenakosti med družbami. Svet je razdeljen na bogate in revne. Bogate družbe so združile kapital, strokovnjake in tehnologijo in zaradi hitrega razvoja so potrebovale vse več delovne sile. Tako so se odprla vrata tujim imigrantom, kar pa je sprožilo preseljevanje iz revnih območij v bolj razvita.

Politični režimi se pogosto spreminjajo, zato lahko nasilna sprememba politične oblasti ali pa zunanja vojaška intervencija privede do političnega priganjanja. V velikih družbah živijo politično diskriminirane manjšine. Zato so ti ljudje prisiljeni emigrirati.

Osebnih motivov za migracije je zelo veliko. Ker je družina v naših življenjih zelo pomembna, le ta pogosto vpliva na odločitev o tem, ali emigrirati ali ne. Tudi prijatelji igrajo pomembno vlogo pri takšnih odločitvah, saj je prijateljske odnose težko razdreti, poleg tega pa je v novem okolju precej težko najti nove (Klinar, 1976, str. 27-30).

2 OPREDELITEV POJMA BEG MOŽGANOV KOT SODOBNA OBLIKA MIGRACIJ

Pojav beg možganov¹ (v nadaljevanju BM) uvrščamo med sodobne mednarodne migracije. V razvitem monopolnem kapitalizmu so se pojavile nove oblike migracij, katerih v zgodnjem obdobju kapitalizma še niso poznali. Začeli so emigrirati vse bolj kvalificirani delavci. »Možgani se selijo« v razvitejša območja z boljšimi delovnimi pogoji, kot tudi v manj razvita, kjer strokovnjakov primanjkuje. Nekatere družbe nimajo usklajenega izobraževalnega sistema s potrebam po kvalificiranih delavcih. Zato lahko pričakujemo, da bo trg delovne sile tudi v prihodnje zahteval migracije visoko kvalificiranih delavcev. To pa pomeni priložnost za poklicno mobilnost (Klinar, 1976, str. 34-36).

2.1 Opredelitev pojma beg možganov

BM pomeni človeški kapital, ki se kot strateški vir izteka iz gospodarstev (Adams, 1968, str. 1).

Pojem BM lahko uporabljamo v širšem ali ožjem pomenu. V širšem pomenu, ga uporabljamo, kadar govorimo o trajnostnem odhodu najbolj usposobljenih prebivalcev iz ene države v drugo. Oziroma, kot navaja publikacija o globalni konkurenci za talente, strokovnjaki Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (v nadaljevanju OECD) opredeljujejo BM kot prehod oseb s terciarno izobrazbo iz ene države v drugo. V ožjem smislu pa BM pomeni migracijo znanstvenikov, tehničnih in drugih specialistov s terciarno izobrazbo. Najpogosteje se pojem BM uporablja, ko govorimo o migracijah iz manj razvitih držav v bolj razvite (OECD, 2008 v Bevc, 2009, str. 6).

Najpogosteje prihaja do mobilnosti znanstvenikov iz manj razvitih v bolj razvite družbe. Razlogi odhajanja niso le boljše materialne in delovne razmere, temveč tudi spodbujanje znanstvenikov k možnosti napredovanja, nadaljnjega izobraževanja, sodelovanja s pomembnimi ljudmi. Migracij znanstvenikov iz bolj razvitih področij v manj razvite je manj. Oba tokova pripomoreta k povečevanju razlik med razvitimi in manj razvitimi družbami (Klinar, 1976, str. 48).

BM ima po navadi pogubne posledice za državo, iz katere usposobljeni prebivalci odhajajo, zato se med učinki BM poudarja negativne učinke (Bevc, 2009, str. 6). Klinar (1976, str. 49) pravi, da BM manj razvitim družbam povzroči nazadovanje v razvoju, izgubi investicij, ki so bile vložene v šolanje strokovnjakov, poleg tega pa le-ta povzroča negativne posledice za prebivalce, ki so ostali doma, saj se kot družba ne morejo razvijati in učinkovito delovati.

Prinaša tudi izgubo razvojnih potencialov na vseh področjih, še posebej na tistih, ki prinašajo denar, ti pa so naravoslovje, tehnika in medicina (Turk v Strniša, 2009).

¹ V literaturi najdemo različne izraze za pojmovanje bega možganov, kot so beg pameti, beg človeškega kapitala, odliv možganov, emigracije izobraženih kadrov itd.

V sodobni literaturi najdemo tudi koristne posledice BM. V študiji OECD o globalni konkurenci za talente (OECD, 2008 v Bevc, 2009, str. 7) navajajo, da lahko BM spodbudi oblikovanje človeškega kapitala v emigrantski državi. Bevc (2009, str. 7) razlaga: »...da lahko v primeru, ko možnost emigracije spodbuja ustvarjanje več »znanja/izobrazbe« kot znaša izguba le-tega, država »izvoznica« poveča zalogo človeškega kapitala, če se odprejo možnosti dela v tujini oziroma odhoda v tujino. Razen individualnih koristi za tiste, ki pridobijo znanje, so možne tudi širše družbene koristi, na primer prek večjega medgeneracijskega prenosa znanja.«

V teoriji se pojavljata dva modela BM. Prvi je kozmopolitski oziroma liberalistični, ki pravi, da naj strokovnjaki delajo tam, kjer imajo za svoje delo najboljše možnosti, saj lahko s tem prispevajo k razvoju znanosti, kar je dobro za vse. Drugi je nacionalni model, ki govori o tem, da je za razvoj nacionalnih skupnosti potrebujemo vsaj minimalno število domačih strokovnjakov, pa čeprav bodo zaradi neugodnih delovnih razmer njihove možnosti manj izkoriščene (Klinar, 1976, str. 48-49).

2.2 Vzroki za beg možganov

Turk (v Strniša, 2009) pravi, da znanstveniki odhajajo iz Slovenije zaradi slabših pogojev dela in nenaklonjenosti države do raziskovalcev. »Splošno veljavni mednarodni kriteriji ocenjevanja pri dodeljevanju finančnih sredstev za projekte se ne upoštevajo...« »Za izhod iz krize potrebujemo odlično znanje, odlično infrastrukturo [...], kar bo omogočalo moderne tehnologije in sodobne kakovostne proizvode, ki se tržijo.«

Adams (1968, str. 6-8) navaja naslednje prednosti razvitih držav oziroma pomanjkljivosti držav v razvoju in hkrati vzroke za beg možganov iz razvitejših v manj razvite:

- **Razlika v plačilu**

Pomeni razliko v plačilu, ki jo dobi delavec v posameznih državah in znotraj držav, ki »izvažajo« oziroma »uvažajo« delovno silo.

- **Poklicne priložnosti**

Vertikalna mobilnost je pomemben dejavnik za izseljevanje strokovnjakov, saj imajo le-ti v razvitejših državah priložnost za napredovanje.

- **Pomanjkanje dovetnosti za spremembe v domovini**

Visoko usposobljeni kadri se izsiljujejo iz držav v razvoju, saj iščejo priložnosti za inovacije, eksperimente in spremembe, ki jih zaradi tradicionalizma, zaprtosti in birokracije v domačem okolju ne dobijo.

- **Pomen izobraževanja v tujini**

Izobraževanje v tujini je še posebej pomembno za prebivalce nerazvitih držav. Pametneje je izbrati napredno in visoko razvito usposabljanje v tujini, kot pa izobraževanje na sekundarni

ravni doma. Vendar pa z izobraževanjem v tujini pogosto dobijo znanja, ki so v lastni deželi nekoristna.

- **Pomanjkanje realnih politik zaposlovanja delovne sile**

Obstaja prekomerna naložba v delovno silo na najvišji ravni izobraženosti, ne glede na to, ali v državi dejansko potrebujejo tako visoko kvalificirano delovno silo.

- **Tehnološke vrzeli**

Obstaja velika vrzel v stopnji tehnološkega napredka med posameznimi državami. Možnost je, da je to glavni vzrok za izseljevanje v tehnološko bolj napredne države.

- **Politična neenotnost**

Zaradi politične neenotnosti in razpada sistema, znanstveniki bežijo v bolj razvita, stabilna in enotna področja.

- **Diskriminacija na neekonomskih temeljih**

Učinki diskriminacijskega vedenja zaradi drugačne narodnosti, kast in politične pripadnosti, so še posebej vidni v nerazvitih državah, kar je tudi vzrok in hkrati problem, da visoko kvalificirani kadri odhajajo.

Razrešitev zgoraj navedenih vzrokov je nujen prvi koraki za rešitev problema BM (Adams, 1968, str. 8).

Poleg zgoraj navedenih vzrokov za BM, pa obstajajo tudi različne teorije, ki poizkušajo pojasniti morebitne vzroke za ta pojav. Najpomembnejši sta Push-Pull metoda, ki jo zagovarja Walter Adams in pa metoda razlik, ki jo zagovarja Enrique Oteiza. V nadaljevanju bom na kratko predstavila obe.

2.2.1 Push-pull metoda

Za push-pull metodo je značilno, da razlaga vzroke, selektivnost, smer toka in obseg migracijskega gibanja. Pri tem si pomaga z dejavniki odbijanja (push) iz starega okolja in dejavniki privlačevanja (pull) v novo okolje (Bevc, Zupančič & Lukšič Hacin, 2004, str. 4).

Večina »push« dejavnikov, v državi emigracije, v primeru migracij visoko kvalificiranih kadrov izhaja iz nizkih plačil in nizke življenjske ravni. Medtem ko »push« dejavniki, v državi imigracije, spodbujajo strokovnjake iz manj razvitih držav, da emigrirajo v razvitejše, kjer imajo večji zaslužek in višjo življenjsko raven (Bevc, Malačič, Prevolnik, Slabe Erker & Sarka, 1996, str. 7).

Tabela 1: Dejavniki odbijanja in privlačevanja

Dejavniki odbijanja in privlačevanja	
Dejavniki odbijanja	Dejavniki privlačevanja
ekonomska stagnacija	ekonomska rast
zmanjševanje nacionalnih virov	dvig standarda
padec standarda	dvig dohodka
nizek dohodek	možnosti za ustrezne zaposlitve in poklicno promocijo
brezposelnost	možnosti izobraževanja
katerakoli diskriminacija	povezano družinsko in sorodstveno življenje
omejene možnosti za osebni razvoj	možnost za koristno izkoriščanje prostega časa
	možnosti za strokovno povezovanje

Vir: P. Klinar - Mednarodne migracije, 1976, str.24.

Klinar v svojem delu (1976, str. 24-25) navaja nekaj kritik na račun push-pull metode. Obstajajo emigrantske družbe, v katerih so močno vidni dejavniki potiskanja in privlačevanja, vendar kljub temu ne pride do emigracije. Če je delavski razred povezan z drugimi sloji, ki so prav tako prizadeti, poleg tega pa je še revolucionaren, ne bežijo v drugo državo, temveč poizkušajo urediti težave, ki se pojavljajo v domači družbi. Dejstvo je tudi, da ljudje iz najbolj nerazvitih krajev ne emigrirajo. To gre pripisati temu, da je veliko število prebivalcev teh krajev slabo osveščenih in se ne zavedajo svojega nizkega statusa v družbi. Ne nazadnje pravi, da le s teorijo dejavnikov odbijanja in privlačevanja ni mogoče ugotoviti dejanskih vzrokov za migracije, saj gre za zapleten proces. Potrebno je analizirati socialno okolje in še posebej vpliv tradicije v emigrantski družbi.

Oteiza (v Adams, 1968, str. 126) pravi, da je Push-Pull metoda šibka iz analitičnega pogleda, saj ne upošteva primerjalne vidike, ki so ključni pri tem pojavu.

2.2.2 Metoda razlik

V literaturi o BM najdemo več dejavnikov, ki primerjajo izvorno državo z državo kamor se migrant namerava seliti. Ti dejavniki pomembno vplivajo na njegovo odločitev. Zato je Oteiza v svoji metodi razlik razvil štiri dejavnike, ki jih je potrebno primerjati med državno emigracije in državo imigracije. Analiza teh dejavnikov prinese rezultat, katera država je najboljše možno mesto zanj za življenje. Ti dejavniki so:

- Razlike v prejetem dohodku med primerjanima državama
- Razlike v podpori, ki jih oseba prejme od svoje izvorne države v primerjavi s podporo, ki mu je obljubljena v državi, kamor želi emigrirati.
- Relativne razlike v povprečni plači strokovnjakov v primerjavi z nacionalnem povprečnim dohodkom na prebivalca

- Razlike v ostalih dejavnikih, kot so politična in institucionalna stabilnost, zaposlitve in napredovanja v državi (Oteiza, v Adams, 1968, str. 127-128).

2.3 Vpliv bega možganov na državo odhajanja

Države, iz katerih strokovnjaki odhajajo, so od leta 1990 izgubile veliko število pomembnih in visokokvalificiranih strokovnjakov. To se kaže z izgubo velikega števila visoko izobraženih in nadobudnih znanstvenikov, ki pogosto prihajajo iz specifičnih področij dela. Že sama izguba potencialnih mladih ljudi, ki odhajajo v tujino na dodiplomski ali podiplomski študij je zaskrbljujoča (Ackers & Gill, 2008, str. 192). To pa na dolgi rok prinaša katastrofalne posledice za državo odhajanja.

Ena od največjih skrbi, ki se pojavlja pri odgovoru na vprašanje, kakšen je vpliv migracij na državo iz katere strokovnjaki odhajajo, je pomanjkanje donosnosti precejšnje naložbe, ki so jo namenili v izobraževanje svojih znanstvenikov in strokovnjakov na različnih področjih. To ne predstavlja le izgube davkoplačevalskega denarja in subvencioniranja človeškega kapitala ter rasti produktivnosti v državah gostiteljicah. Te stvari lahko čez nekaj let povzročajo težave pri upravičevanju povečanja naložb v izobraževanje za mlade ljudi, ki si želijo ostati doma (Ackers & Gill, 2008, str. 193).

Poleg teh posebnih skrbi, drugi avtorji omenjajo odnos med visoko kvalificiranimi migracijami in sposobnostjo obnavljanja različnih področij. Velez (v Ackers & Gill, 2008, str. 195) izraža posebno zaskrbljenost zaradi izguba na področju znanosti, tehnologije in inženirstva na podlagi dejstva, da se ti sektorji štejejo za novi glavni vir bogastva in razvoja, njihov obseg pa pripomore k družbi znanja.

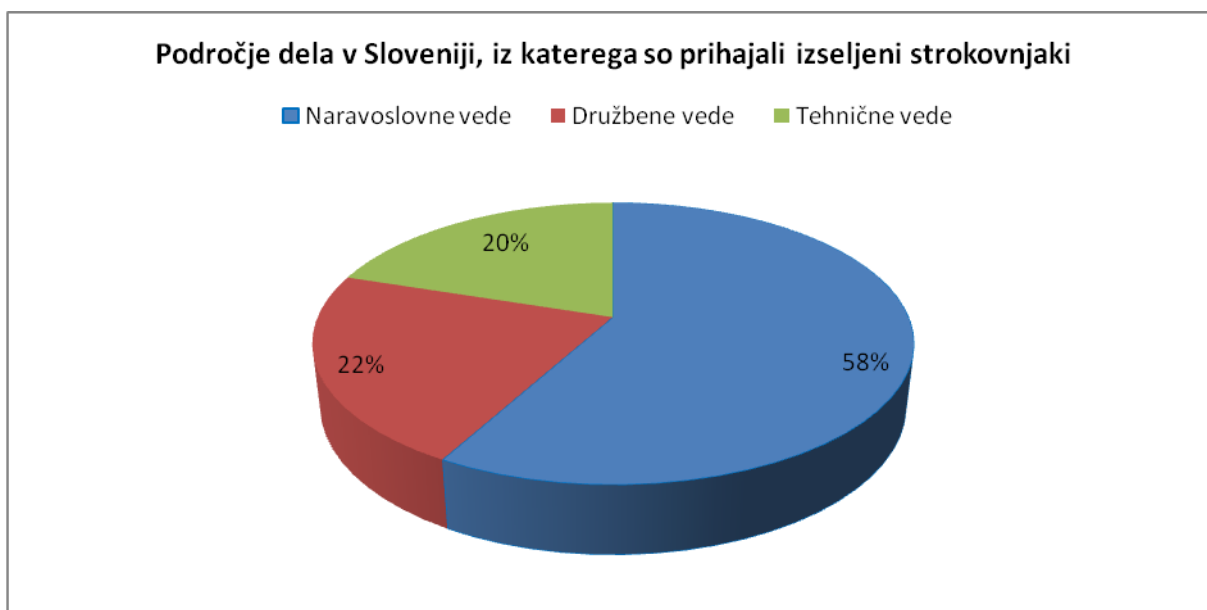
3 SLOVENIJA IN BEG MOŽGANOV

Emigracija znanstvenikov za Slovenijo v večini primerov pomeni negativen pojav. Kot pozitiven pojav jo smatrajo le kadar je kratkotrajna in se znanstveniki čez nekaj časa vrnejo in s svojim novo pridobljenim znanjem prispevajo k razvoju domovine (Bevc et al., 1996, str. 39).

3.1 Zgodovinski pregled bega možganov v Sloveniji

Leta 1997 so naredili obsežno raziskavo o begu možganov, v kateri je sodelovalo 10 držav Srednje in Vzhodne Evrope, med njimi tudi Slovenija. V njej Malačič in Bevc (1997, str. 2) navajata, da je v obdobju od 1988 do 1994, 50 strokovnjakov zapustilo 54 raziskovalnih institucij s 3007 zaposlenimi znanstveniki oz. 1,7% vseh zaposlenih znanstvenikov v slovenskih raziskovalnih institucijah. To je surov pokazatelj pojava BM v Sloveniji. Eni pravijo, da je vsaka emigracija velika izguba za majhno državo, medtem ko drugi trdijo, da je bilo za pričakovati mnogo večje število izselitev zaradi ekonomske krize, ki je bila povzročena zaradi prehoda iz socialističnega v tržno gospodarstvo.

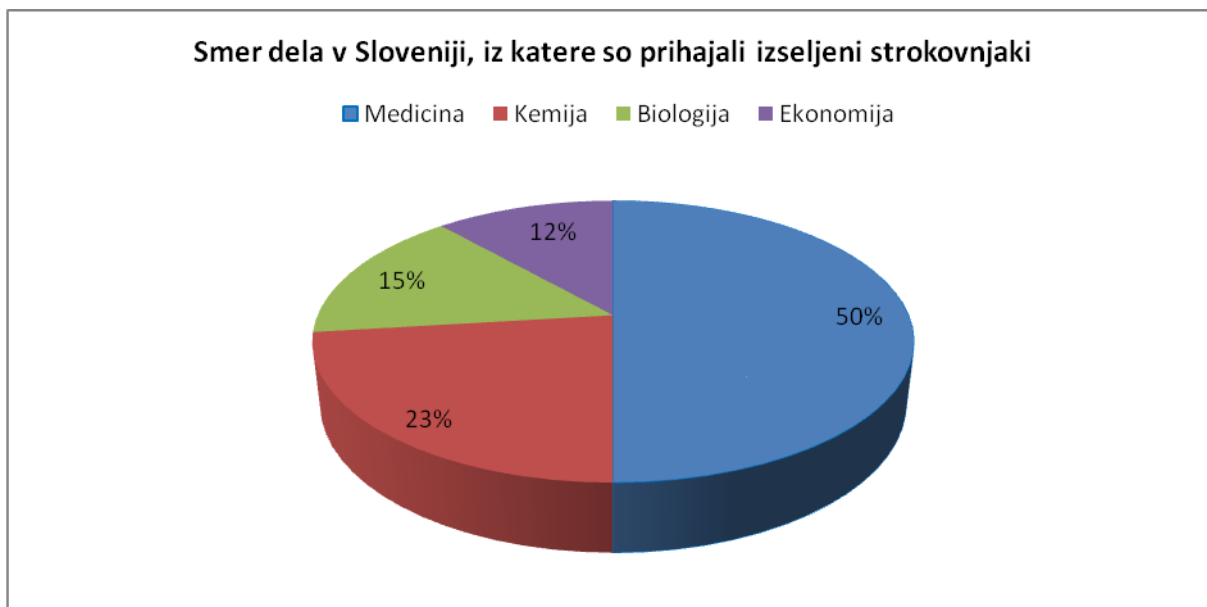
Slika 1: Področje dela v Sloveniji iz katerega so prihajali izseljeni strokovnjaki

Vir: J. Malačič & M. Bevc, *Migration Europe's integration and the labour force brain drain*, 1997, str. 2.

58% izseljenih znanstvenikov je prihajalo iz naravoslovnih ved, 22% iz družbenih ved in 20% iz tehničnih ved (Malačič & Bevc, 1997, str. 2).

Slika 2: Smer dela v Sloveniji iz katere so prihajali strokovnjaki

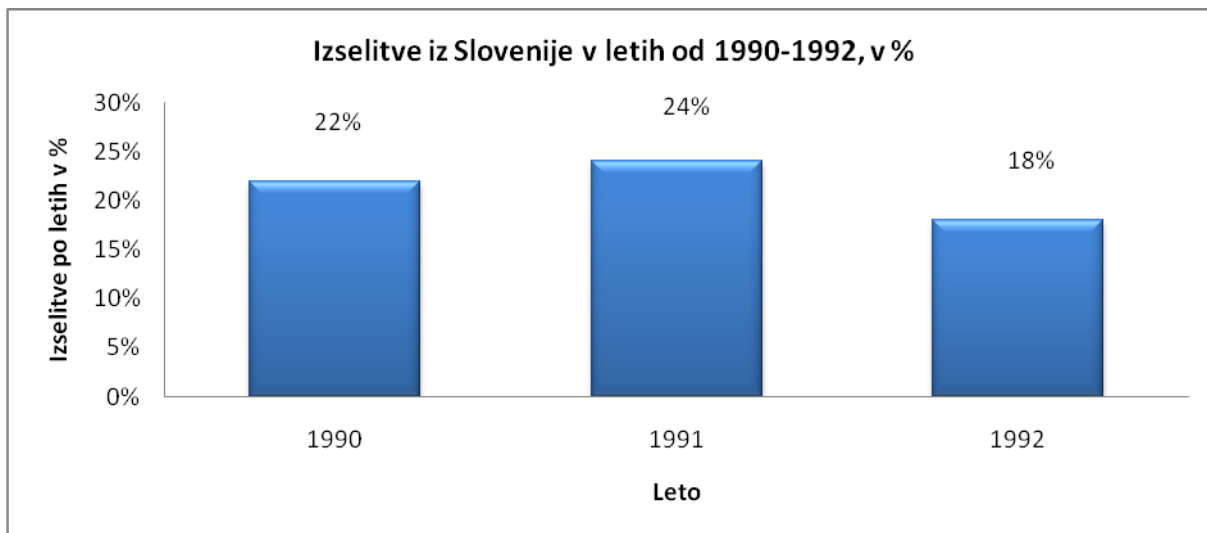

Vir: J. Malačič & M. Bevc, *Migration Europe's integration and the labour force brain drain*, 1997, str. 2.

Največji odstotek izseljenih znanstvenikov jih je prišlo iz področja medicine, kar 26%, nato iz kemije, 12%, biologije, 8% in ekonomije 6%. Več kot polovica jih je prej delala na Univerzah, kar 54%, 34% v državnih raziskovalnih inštitutih in 12% v inštitutih podjetja (Malačič & Bevc, 1997, str. 2).

1991 je bilo leto z najvišjim odstotkom emigracij, 24%, 1990 je bil na drugem mestu z 22%, na tretjem pa leto 1992 z 18%. 36% emigrantov je odšlo v tujino med leti 1988-1990, 42% v letih med krizo od 1991-1992 in 22% v letih od 1993-1994. Dve tretjini se jih je preselilo v letih od 1990-1992 (Malačič & Bevc, 1997, str. 2).

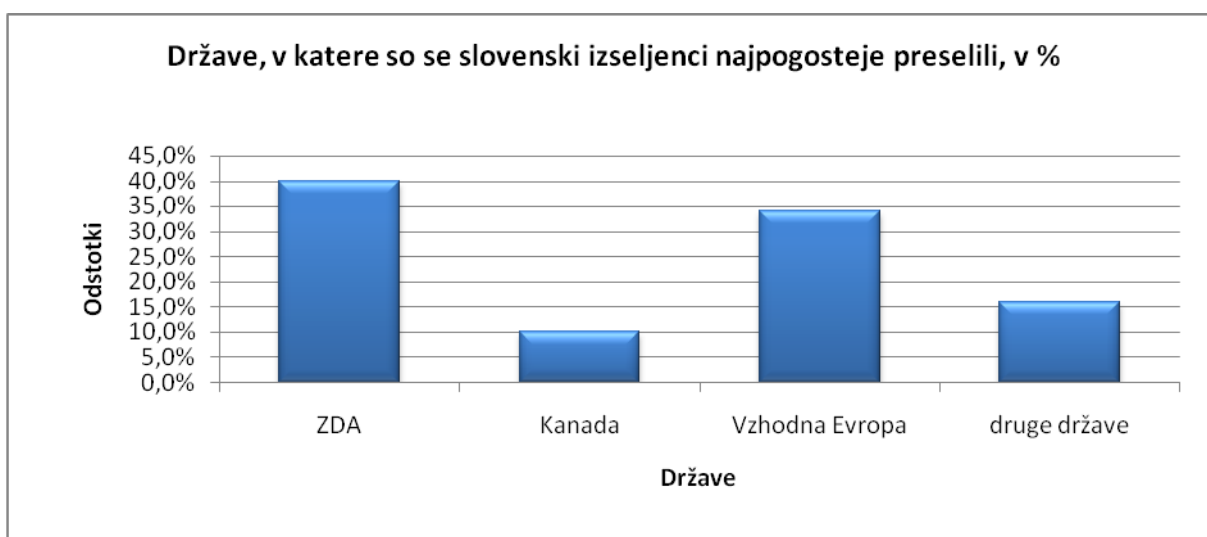
Slika 3: Emigracije v Sloveniji v letih od 1990 do 1992

Vir: J. Malačič & M. Bevc, *Migration Europe's integration and the labour force brain drain*, 1997, str. 2.

Praktični vsi emigranti so se odselili v razvite države. V ZDA jih je odšlo 40%, v Kanado 10%, v zahodno Evropo 43%, ter 16% v druge države. 64% slovenskih emigrantov je našlo delo v tujih znanstvenih organizacijah v državi gostiteljici, 30% pa zunaj znanstvenega sektorja (Malačič & Bevc, 1997, str. 2).

Slika 4: Države, v katere so se slovenski izseljenci najpogosteje preselili

Vir: J. Malačič & M. Bevc, *Migration Europe's integration and the labour force brain drain*, 1997, str. 2.

Zaposlovanje državljanov RS je potekalo predvsem v Nemčijo, tako v 80-ih kot v 90-ih letih. Zavod RS za zaposlovanje je skupaj z nemško službo za zaposlovanje sodeloval pri izbiri kandidatov za zaposlitev zdravstvenih tehnikov (Bevc, Prevolnik, Verlič & Christensen, 2000, str. 60). Migracije so v porastu tudi v slovensko-italijanskem obmejnem območju (Maraspin, 2009).

Večina dejavnikov, ki so spodbudili odhod v tujino so bili nizke plače, nizek standard življenja ter neugodne razmere v znanstvenem sektorju. Med tem ko na drugi strani dejavniki privlačnosti spodbujajo znanstvenike iz manj razvitih držav, da se preselijo v bolj razvite države, z višjimi plačami in boljšim standardom življenja, z boljšo situacijo na znanstvenem področju in kjer je več denarja za raziskave in razvoj (Malačič & Bevc, 1997, str. 3).

V zadnjih desetih letih je bilo 14 % doktorjev znanosti mednarodno mobilnih in so bivali v tujini. Po podatkih SURS²-a se jih je večina vrnila zaradi osebnih razlogov in dejavnikov, ki se tičejo zaposlitve. 6 % vseh doktorjev znanosti ima plan v enem letu začasno odseliti iz Slovenije, zaradi akademskih razlogov in razlogov, povezanih z zaposlitvijo (SURS, 2011). V nadaljevanju podajam tabelo vseh doktorjev znanosti v Sloveniji, po posameznih področjih.

Tabela 2: Število doktorjev znanosti po posameznem področju

Področje znanosti	Vsi doktorji znanosti
Naravoslovne vede	1757
Tehniške in tehnološke vede	1399
Medicinske in zdravstvene vede	816
Kmetijske vede	389
Družbene vede	1282
Humanistične vede	808
Nerazvrščeno	N ³
SKUPAJ	6477

Vir: SURS, Kariera doktorjev znanosti, v Sloveniji, 2011.

3.2 Stanje v Sloveniji danes

Tudi v Sloveniji danes je pojava BM čedalje več. Najboljši in najbolj ambiciozni odhajajo in problem je v tem, da se le s težavo vrnejo, saj so prej delali v odličnih pogojih, ki jim omogočajo boljšo kvaliteto življenja, boljše plačilo, boljše delovne pogoje in seveda uspešnejšo kariero (Strniša, 2009).

² SURS je kratica za Statistični urad Republike Slovenije

³N-za objavo premalo natančna ocena

Za države, ki imajo sistem obsežnega javnega in majhnega zasebnega financiranja za potrebe terciarnega izobraževanja, kar velja tudi za Slovenijo, predstavlja odseljevanje visoko izobražene delovne sile velikansko ekonomsko izgubo (Bevc, 2009, str. 32).

Inštitut za ekonomska raziskovanja je opravil anketo, ki je zajela 70% vseh raziskovalcev v naših raziskovalnih organizacijah. Ugotovili so, da je v letih od 1995 do 2004 v tujini ostalo 73 raziskovalcev oziroma povprečno osem na leto. Po anketah med študenti, ki so študirali le v Sloveniji, bi se jih za zaposlitev v tujini odločila kar polovica, med tistimi, ki pa so se med študijem odločili za mednarodno izmenjavo Erasmus, pa kar tri četrtine. V letih od 1999 do 2004 je bilo udeleženih v izmenjavi študentov kar 1600. Kar pomeni zelo veliko število za majhno Slovenijo. Strokovnjaki pravijo, da to ni tako slabo, saj menijo da je dobro za mlade, da si v tujini pridobijo mednarodne izkušnje. Treba jih je pošiljati v tujino, da pridobijo širši pogled. Najbolj pomembno je le, da se nato vrnejo nazaj v Slovenijo, da bodo tudi slovenska podjetja in država imele kaj od tega, v nasprotnem primeru slovenski davkoplačevalci izobražujejo kadre za tuje trge dela. Tudi najboljše študente, ki pridejo študirat v Slovenijo bi morali navdušiti, da ostanejo, tako kot to delajo drugod v Evropi (Nidorfer, 2005, str. 11-12).

3.3 Trendi za problematiko bega možganov

Ker se je veliko znanstvenikov iz Slovenije odselilo zaradi premajhnega vlaganja finančnih sredstev v njihovo znanstveno področje, je za Slovenijo zelo pomembno da začne več vlagati v raziskave in razvoj.

Slovenija bi cilj lizbonske strategije, ki je, da se za vlaganja v raziskave in razvoj nameni 3% bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP) dosegla šele leta 2195, če bi sledili trendu, ki smo ga imeli do leta 2008. Slovenija je v letu 2009 v raziskave in razvoj vložila 1,86% BDP. Veliko držav se je odločilo, da bo v času krize povečalo vlaganja na to področje. (Demšar, 2009).

G. Turk (v Strniša, 2009) pravi: »Z zdajšnjo politiko in stanjem, ki vlada na tem področju, Slovenija najboljših strokovnjakov mlade generacije ne bo obdržala.«

Bolj bomo odlašali z ukrepi k reševanju tega stanja, bolj bo trpelo ekonomsko stanje naše države. Stanje je iz leta v leto slabše, ukrepamo pa bolj malo (Strniša, 2009).

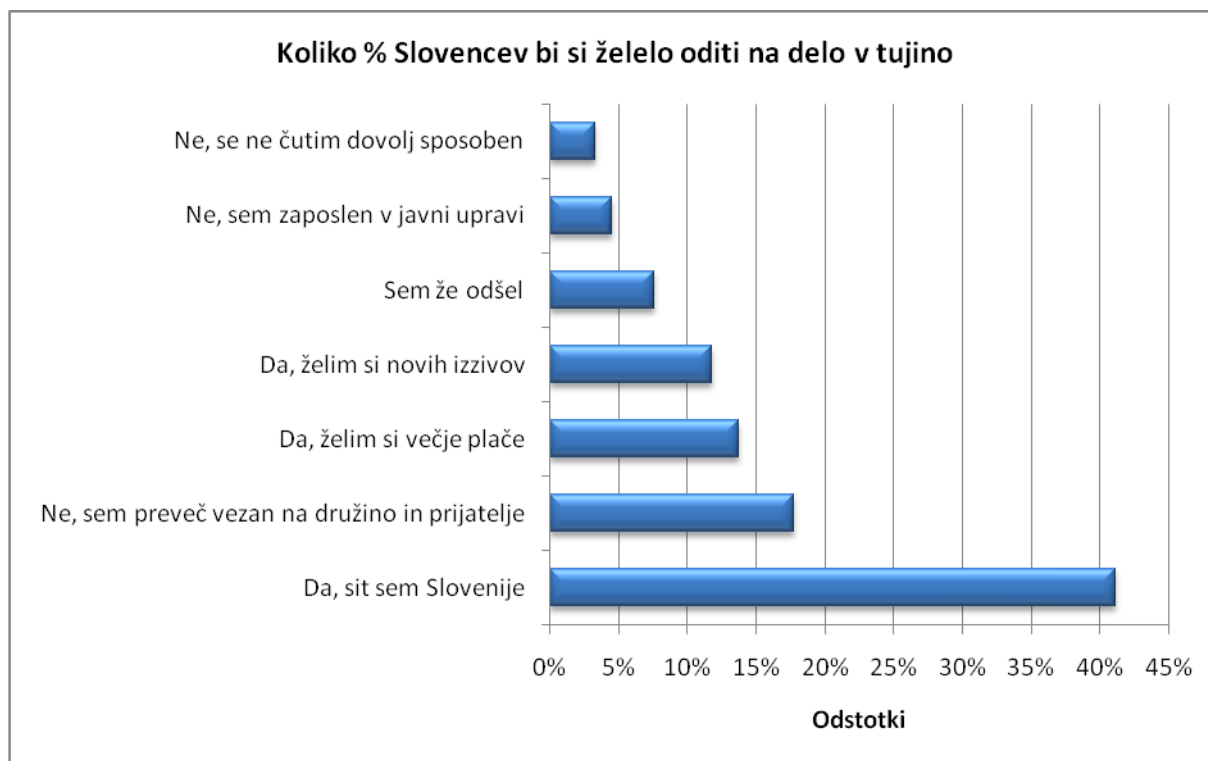
Ker je Irska članica Evropske Unije in ima valuto Evro ter, če ob tem zanemarimo število prebivalcev⁴ in velikost države⁵, jo lahko primerjamo s Slovenijo. Zato pogledjmo nekaj grozovitih dejstev, ki se dogajajo na Irskem in naj bi se tam zgodile v prihodnosti. Irska se v zadnjem času sooča z izgubo visoko kvalificiranih strokovnjakov, ki odhajajo na delo v tujino, prav tako kot se je dogajalo v času recesije v osemdesetih letih. V prvih štirih mesecih leta 2010, se je iz države odselilo 65.000 ljudi. V letu 2011 je za pričakovati, da se bo še 50.000 ljudi odločilo za delo v tujini, kar je skoraj celotna populacija diplomantov. Poleg tega

⁴Slovenija ima dobra 2 mio prebivalcev, Irska pa 3,9 mio prebivalcev

⁵Slovenija ima površino 20.256 km², Irska pa 70.285 km²,

zadnji podatki kažejo, da se skoraj vsak teden približno 500 mladih ljudi odloči za izselitev iz države. Največja težava je varnost zaposlitve, ki jo trenutno na Irskem močno primanjkuje (Gibney, 2010). Želimo si, da Slovenija ne bi sledila irskemu zgledu.

Slika 5: Odstotek Slovencev, ki bi si želelo oditi na delo v tujino

Vir: A. Lončar, *Bi šli delat v tujino*, 2011.

Po anketi iz Financ (Lončar, 2011) bi se kar 41,2% Slovencev odločilo, da bi odšli na delo v tujino, ker so siti Slovenije. 17,8% anketirancev je odgovorilo, da ne, ker so preveč vezani na družino in prijatelje, 13,7% da ja, ker si želijo večje plače, 11,8% da, ker si želijo novih izzivov, 7,6%, so že odšli, 4,5% ne, ker so zaposleni v javni upravi in 3,3% ne, ker se ne čutijo dovolj sposobnega. Če povzamem, kar 66,7% anketirancev je odgovorilo pritrdilno zaradi različnih razlogov in 25,6% da ne, prav tako iz različnih razlogov. Iz tega lahko sklepamo, da trend za naprej kaže, da se bo čedalje več ljudi, odločilo za delo v tujini.

3.4 Politika javnega sklada Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije

Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije je bil ustanovljen decembra 2006 s preoblikovanjem javne ustanove Ad futura. Ustanovljen je bil z namenom izvajanja štipendijske politike, dodeljevanja sredstev za vlaganja v razvoj človeških virov in kadrov za večjo zaposljivost, vseživljenjsko učenje, konkurenčnost, prenos znanja in povezovanja znanstveno-raziskovalne sfere in univerz z gospodarstvom in izobraževalnega sistema s potrebami trga dela (Javni Sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011).

Sklad ima razpisane naslednje programe (Javni Sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011):

Tabela 3: Programi sklada RS za razvoj kadrov in štipendije

Programi Ad future:
izobraževanje in znanstveno sodelovanje slovenskih državljanov v tujini,
izobraževanje in znanstveno sodelovanje tujih državljanov v Republiki Sloveniji,
vrnitev slovenskih strokovnjakov.
Programi na osnovi Zakona o štipendiranju:
neposredno sofinanciranje kadrovskih štipendij,
posredno sofinanciranje kadrovskih štipendij (enotne regijske štipendijske sheme),
Zoisove štipendije,
nagrade za trajnostni razvoj,
štipendije za Slovence v zamejstvu in Slovence po svetu.
Kreditiranje študija
Programi sofinancirani iz Evropskega socialnega sklada
programi v izvajanju
enotne regijske štipendijske sheme (posredno sofinanciranje kadrovskih štipendij)
praktično usposabljanje z delom za vajence, dijake in študente
informacijsko komunikacijski portal Javnega sklada Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije
zmanjševanje izobrazbenega primanjkljaja
kompetentni centri za razvoj kadrov
programi v razvoju
standard kakovosti vlaganj v človeške vire
usposabljanje za večjo zaposljivost
vseživljenjska karierna orientacija za podjetja in zaposlene
Programi za razvoj kadrov
izobraževanje in usposabljanje za konkurenčnost in zaposljivost (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije)

Vir: Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, Predstavitev sklada, 2011.

Pod izobraževanje in znanstveno sodelovanje slovenskih državljanov v tujini spada program štipendij za študij slovenskih državljanov v tujini. Ti podatki so za diskusijo o BM zelo pomembni, saj sem že zgoraj dejala, da bi kar $\frac{3}{4}$ študentov, ki so se udeležili Erasmus izmenjave, želelo ostati v tujini (Nidorfer, 2005, str. 11).

Leta 2009 je bilo v okviru 65. javnega razpisa (v nadaljevanju JR) razpisanih 2.000.000,00 EUR sredstev za štipendije za dodiplomski ali podiplomski študij slovenskih državljanov v tujini. Na razpis je bilo dodatno prerazporejenih še 300.000,00 EUR. Na razpis se je prijavilo 158 kandidatov, štipendije so bile podeljene 63 kandidatom v skupni vrednosti 2.333.784,74

EUR. Podeljena sredstva se štipendistom dodelijo za vsa študijska leta programa. Dobra tretjina štipendistov je štipendijo prejela za enoletni študij, 11 (17%) pa za petletni program (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2010) .

Leta 2010 je bilo v okviru 87. JR razpisanih 3.000.000,00 EUR sredstev za štipendije za dodiplomski ali podiplomski študij slovenskih državljanov v tujini. Na razpis se je prijavilo 246 kandidatov, kar je 55,7 % več prijav kot na primerljiv razpis v preteklem letu. Štipendije so bile podeljene 72 kandidatom v skupni vrednosti 3.014.436,81 EUR. Podeljena sredstva se štipendistom dodelijo za vsa študijska leta programa. Eno leto bo štipendijo prejelo 30,5 % štipendistov, kar 15 štipendistov (21,8 %) bo štipendijo prejelo štiri oziroma pet let, en štipendist pa celo 6 let (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011).

Leta 2011 pa je bilo v okviru 105. JR razpisanih 4.000.000,00 EUR za štipendije za študij slovenskih državljanov v tujini. Nadaljnji podatki o številu prijavljenih še niso znani (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011).

Program vrnitev slovenskih strokovnjakov je namenjen spodbujanju vračanja slovenskih pedagoških in raziskovalnih sodelavcev, ki se že več let udeležujejo v tujini, oziroma njihovi ponovni povezavi s slovenskimi visokošolskimi in raziskovalnimi ustanovami z namenom ustvarjanja mreže slovenskih strokovnjakov v tujini. To je za omejevanje BM zelo pomemben ukrep, saj nam s svojim pridobljenim znanjem v tujini, lahko zelo pomagajo (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011).

Razpis za sofinanciranje pedagoškega ali raziskovalnega sodelovanja slovenskih državljanov iz tujine v Republiki Sloveniji v letu 2009/2010 je bil razpisan v vrednosti 90.000,00 EUR (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2010).

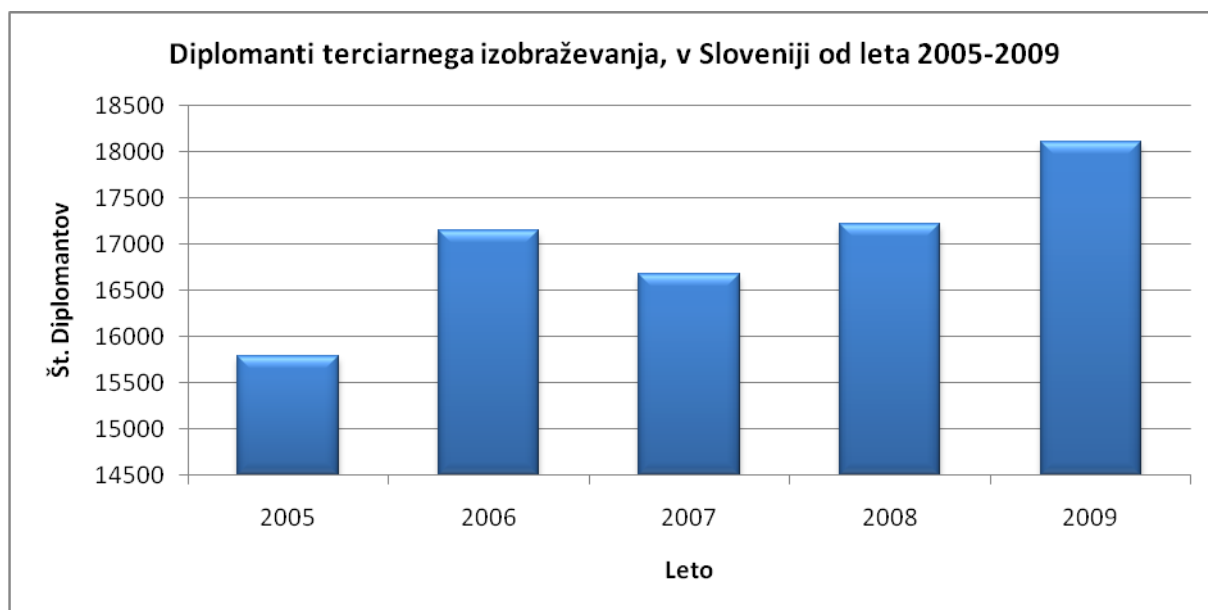
Razpis za sofinanciranje pedagoškega ali raziskovalnega sodelovanja Slovencev iz tujine v Sloveniji v letih 2010 in 2011 (103. JR) pa je bil razpisan v vrednosti 100.000,00 EUR (Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije, 2011).

3.5 Izobrazbena struktura

V Sloveniji se vsako leto več mladih odloča za pridobitev višje stopnje izobrazbe. Kar je seveda dobro, vendar pa se mladi ne odločajo za prave poklice oziroma za poklice, ki bi jih Slovenija potrebovala. Zato primanjkuje delovnih mest, mladim pa praktično ne preostane drugega, kot da odidejo na delo v tujino.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da je v letu 2003, 1.265 mladih diplomantov, ki so študirali poslovne in družbene vede ter pravo, 240 mladih, ki so končali študij tehnike proizvodne tehnologije in gradbeništva in 54 diplomantov znanosti, matematike in računalništva čakalo na delo (Nidorfer, 2005, str. 14).

Slika 6: Diplomanti terciarnega izobraževanja v Sloveniji od leta 2005 do 2009

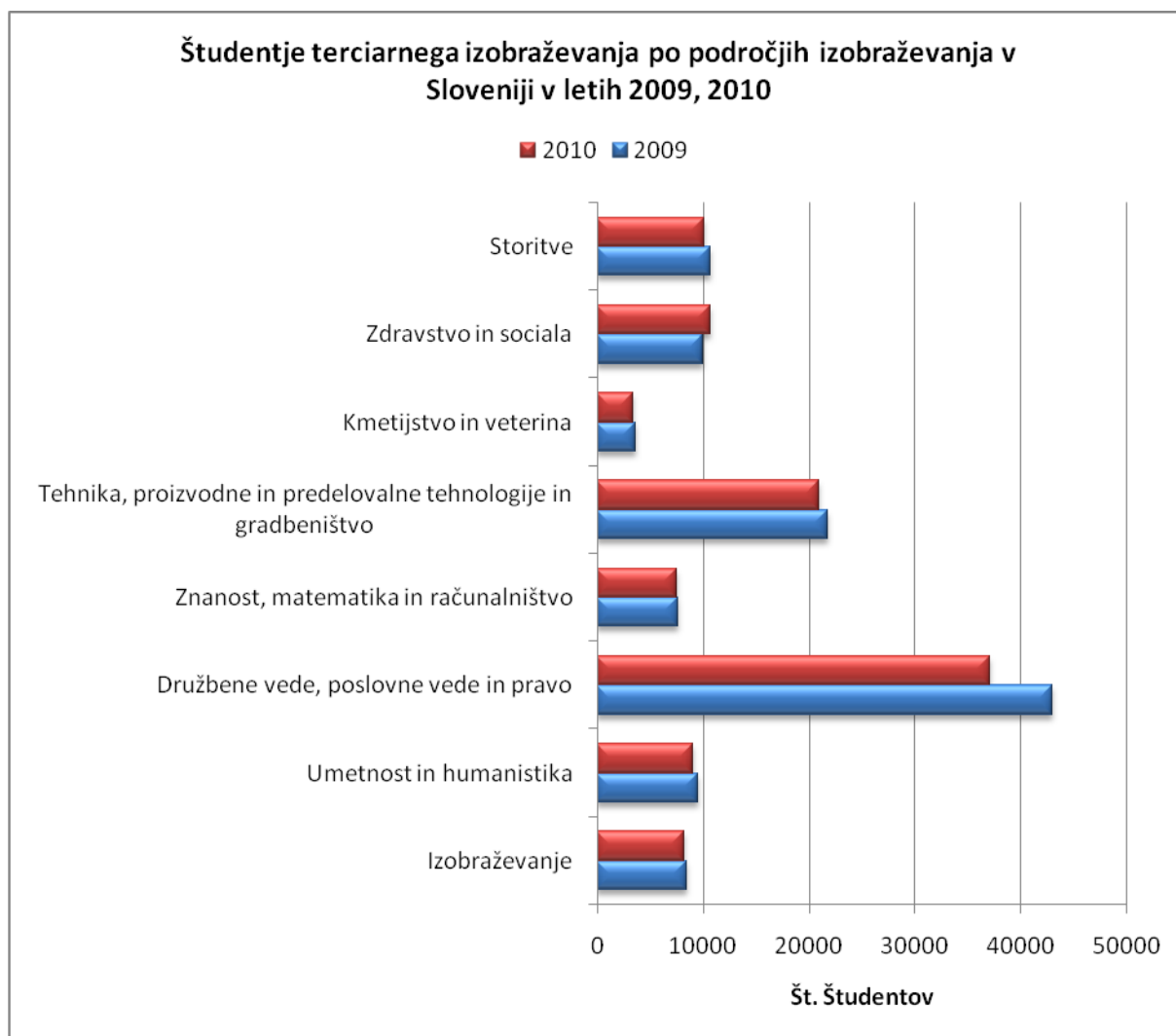
Vir: SURS, *Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2010/2011 v Sloveniji*, 2011.

Število diplomantov terciarnega izobraževanja v Sloveniji je od leta 2005 do leta 2009 naraslo za 14,7%. V letu 2007 je v primerjavi z letom 2006 padlo za 2,7%. Leta 2008 je v primerjavi z letom 2007 število diplomantov naraslo za 1%, v letu 2009 pa v primerjavi z letom 2008 še za 1,1% (SURS, 2011).

Leta 2005 se je za študij družbenih in poslovnih ved ter prava odločilo 49.903 študentov leta 2010 pa le 37.134. Treba je poudariti, da je generacija za vpis v letu 2010 precej manjša v primerjavi z letom 2005 in to je razlog za ta padec. Kljub temu je to področje tudi v letu 2010 najbolj obiskano. Na drugem mestu so tehnika, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništvo. Leta 2010 se je na to področje vpisalo 20.915 študentov. Najmanj vpisanih skozi vsa leta pa je na smeri kmetijstvo in veterina. Leta 2010 je bilo vpisanih 3435 študentov in tudi v prejšnjih letih se število vpisanih ni dosti spremenilo (SURS, 2011).

Spodnji graf nam pokaže, da se največ študentov odloči prav za študij družbenih in poslovnih ved ter prava.

Slika 7: Študentje terciarnega izobraževanja po področjih, v Sloveniji od leta 2009 do 2010

Vir: SURS, Študentje terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije v Sloveniji, 2011.

3.6 Omejevanje bega možganov

V tem poglavju, bom podala možne rešitve za omejevanje BM ter dodala primere, kako se drugod po svetu trudijo za omejevanje tega problema.

Svetovna Banka je raziskala, da ko nekdo zapusti državo, nastanejo stroški v višini 14.000\$ v izpadu davčnih in drugih koristi (Chapman, 2011).

Zaradi tolikšnih negativnih učinkov, se postavlja vprašanje, kako omejiti BM, oziroma, kako omejiti emigracije visoko usposobljenih kadrov iz nerazvitih v razvite družbe. Klinar (1976, str. 49) pravi: »Naloga se predvsem emigrantskim družbam, da razvijajo ustrezno delovno klimo za delovanje strokovnjakov: ustrezni osebni dohodki, povečevanje profesionalnih možnosti, racionalno razporejanje delovne sile, odprava neustreznosti in diskriminacij pri zaposlovanju strokovnjakov, nadzor nad emigracijami in spodbujanje remigracij.«

Vprašanje, ki se postavlja je, kakšna je strategija države za omejevanje BM. Strokovnjaki pravijo, da je ni. Z novo davčno reformo so največji znanstveniki, ki si za svoje delo zaslužijo tudi dobro plačilo, bolj obdavčeni. Posledica je, da si jih podjetja ne morejo privoščiti, zato le-ti odhajajo v tujino. Dalje strokovnjaki trdijo, da bi bilo mogoče beg možganov zaustaviti, če bi v Sloveniji ustvarili boljše pogoje za bivanje, torej zagotovili mladim lažji dostop do stanovanj in poskrbeli za reševanje družinske problematike (Nidorfer, 2005, str. 12).

Slovence iz tujine in tudi tuje znanstvenike in strokovnjake bi lahko privabili z objavo mednarodnih razpisov, kot jih najdemo v tujini. Poleg tega bi morali urediti infrastrukturo, stanovanja ter poskrbeti za primerno plačilo (Strniša, 2009).

Po podatkih iz Gospodarskega vestnika (Nidorfer, 2005, str. 13), bi morala Slovenija za zgled uporabiti Finsko, ki že od vrtca naprej mlade spodbuja, da se odločijo za tehnične poklice, katere gospodarstvo potrebuje. Pri nas pa je zaradi nejasne vizije na trgu dela preveliko število napačnih kadrov. Podjetja zato težko dobijo ustrezne kadre. V Sloveniji imamo veliko raziskovalcev na število prebivalcev, na število zaposlenih v gospodarstvu pa jih je zelo malo. Le-ti so odšli tujino. Zato bodo tudi naša podjetja morala več vlagati v razvoj, v posodobitve, poleg tega pa jih bo potrebno tudi povezati z drugimi raziskovalnimi inštitucijami tako doma kot v tujini. Le tako bomo lahko zadržali naše raziskovalce doma, saj bodo imeli dobre možnosti za delo, prav tako kot jih imajo v tujini.

Niso samo manjše države, kot je Slovenija, izpostavljene odseljivanju talentiranih in visoko usposobljenih kadrov, temveč se s o problematiko soočajo tudi večje države, kot npr. Kanada, Nemčija in Velika Britanija. V letih med 1990 in 2000 je povprečna emigracijska stopnja gibala med 1,1% do 1,5% (Docquier, Lobest & Marfouk, 2007, str. 193-218).

Evropsko poročilo o znanstvenih in tehnoloških kazalcih v letu 2003 je pokazalo, da je kar 75% evropskih znanstvenikov, ki so delali v ZDA, tam tudi ostalo. Predlagani koraki za preprečitev tega stanja sedaj vključujejo razvoj kodeksa ravnanja za zaposlovanje raziskovalcev; skupna merila za vrednotenje in beleženje raziskovalčevih spretnosti, kvalifikacij in dosežkov; napredna orodja za usposabljanje; dostop do ustreznih finančnih sredstev in minimalno socialno varnost ter ugodnosti za doktorske študente (Telford, 2003, str. 6).

V Veliki Britaniji so za preprečitev BM namenili nagrade znanstvenikom, ki so sponzorirane iz vladnega oddelka za trgovino in industrijo in neodvisne zasebne dobrodelne fundacije, imenovane Wolfson fundacija. Upravlja jih britanska znanstvena akademija, ki zagotavlja sredstva za dobo petih let, ki so lahko porabljena, kot si prejemnik sredstev želi. Tako se širi glas, da Velika Britanija ostaja ena izmed najboljših držav za znanstvene raziskave (Williams, 2001, str. 725-726).

V ZDA, v zvezni državi Pensilvanija, se dve lokalni neprofitni organizaciji trudita, da bi dosegli skupen cilj, ki je obdržati mlade doma in s tem preprečiti BM. Dosegli sta, da študentski odbor zagotavlja štipendije za dvoletno ali štiriletno izobraževanje na področju

inženirstva ter medicine. Poleg tega uvajajo dijake na delo v lokalni industriji, saj jim želijo pokazati, da obstajajo dobra delovna mesta v njihovem kraju. Tako so ljudje izobraženi za delovna mesta, ki jih potrebujejo in delovnih mest ne rabijo iskati v tujini (Dino, 2011).

Ko so na Novi Zelandiji zaznali, da veliko izobražencev odhaja na delo v tujino, so znižali davke, predstavili močne zakone in podpirali gospodarstvo v času recesije. S tem so naredili Novo Zelandijo bolj privlačno za delo in življenje (Chapman, 2011, str. 2).

Rešitev za problem BM ne moremo zagotoviti s prepovedjo migracij, ampak z iskanjem možnosti, da se BM pretvori v izmenjavo možganov med različnimi državami. Procesi globalizacije v znanosti so vsaj tako pomembni, kot globalizacija v svetovnem gospodarstvu, proizvodnji in politiki. Izmenjava možganov je edini proces, ki lahko pripelje do izravnave različnih stopenj razvoja znanosti in do višje kvalitete izobrazbe v različnih državah (Malačič, Bevc, 1997, str. 4).

3.7 Primeri bega možganov iz Slovenije v tujino z analizo globinskih intervjujev

V moji diplomski nalogi, sem opravila analizo globinskih intervjujev, s 6 strokovnjaki iz različnih področij, ki so vsaj del izobraževalnega procesa opravljali v Sloveniji, danes pa delajo v tujini.

Zanimali so me predvsem razlogi, zakaj so se odločili za odhod v tujino, kako ekonomski razlogi vplivajo na odločitev o odhodu, kako so zadovoljni z delom v tujini in pa kaj bi se moralo v Sloveniji spremeniti, da bi se vrnil v domovino.

- dr. Vrhovšek Urška, ki živi in dela v Italiji in sicer pri Fundaciji Edmund Mach v Trentu na področju študija metabolomike,
- Mag. Samec Vanja, ki dela v sosednji Avstriji in je globalno tehnično komercialna direktorica za razvoj infrastrukturne programske opreme v gradbeništvu v podjetju Bentley Systems,
- dr. Savić Kallesoe Sanja, ki je raziskovalka in predavateljica na Fakulteti za aplikativne študije v Vancouvru, odprla pa je tudi prvi zasebni hiperbarični center v Kanadi,
- dr. Toni Tina, ki je postdoktorska raziskovalka na Massachusetts Institute of Technology,
- dr. Volčič Zala, predavateljica na Univerzi Queensland in raziskovalka na centru za kritične in kulturne študije,
- ter osebo, ki je želela ostati anonimna in je raziskovalka pri newyorški fundaciji za raziskave matičnih celic na univerzi Columbia.

V nadaljevanju navajam strnjene odgovore strokovnjakinj.

3.7.1 Razlogi za odhod na delo v tujino

Znanstvenice navajajo, da so odšle na delo v tujino zaradi bolj perspektivnega delovnega mesta; boljših možnosti za napredovanje; ker v Sloveniji ne bi mogle delati na zelenem

področju; zaradi možnosti sodelovanja s tujimi raziskovalci; ker so možnosti v tujini za nadaljnji poklicni razvoj in vključenost v najnovejše znanstvene raziskave dosti boljše ter zadnji razlog, ker je delovno mesto v Sloveniji, po opravljenem doktoratu v tujini, ni več čakalo.

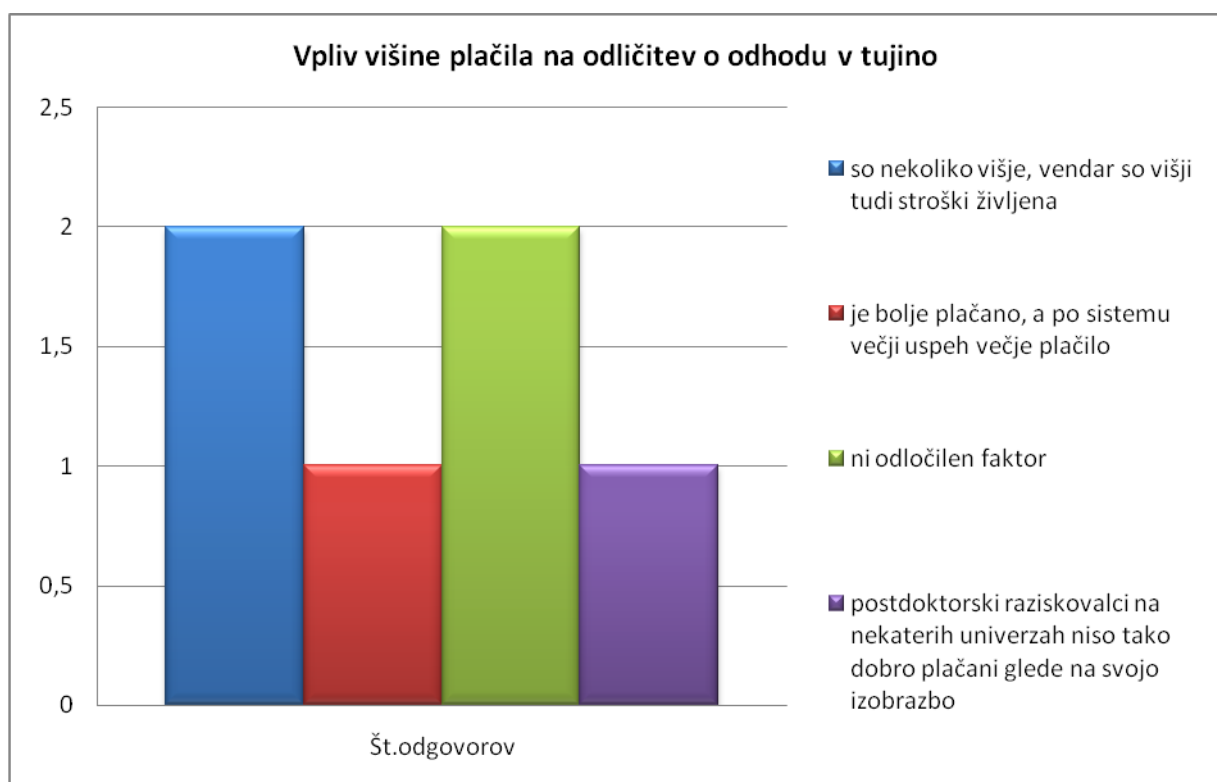
3.7.2 Glavni motivi za odhod v tujino

Glavni motivi za odhod v tujino so bili boljši delovni pogoji, boljša kvaliteta življenja, večji izzivi, zanimivejša vsebina dela, večji ugled univerze, dobre izkušnje, radovednost, samodokazovanje ter možnost poklicnega razvoja.

3.7.3 Vpliv višine dohodka na odločitev o odhodu v tujino

Nobena od znanstvenic ni odgovorila, da bi višina plače ključno vplivala na odločitev o odhodu na delo v tujino. Dve sta dejali, da je plačilo v tujini višje, a so višji tudi stroški življenja. Ena priznava, da je plačilo višje, a je kvaliteta dela tisto pravo merilo za višino plačila. Dodaja, da v tujini takih plačilnih razlik, kot se pojavljajo v Sloveniji ni. Dve znanstvenici sta dejali, da višina plačila ni bil odločilen faktor, zadnja pa je dejala, da postdoktorski raziskovalci na nekaterih univerzah v ZDA niso dobro plačani, glede na svojo izobrazbo, tako da višina plačila ne vpliva na odločitev o odhodu v tujino.

Slika 8: Vpliv višine plačila na odločitev o odhodu v tujino

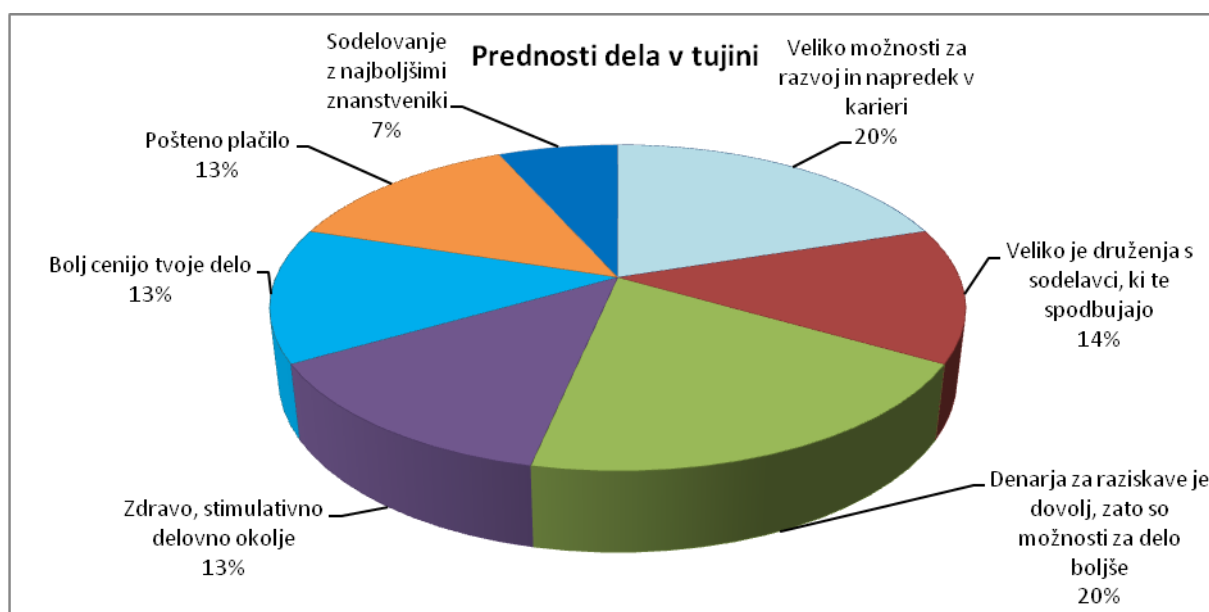
3.7.4 Vpliv premajhnih vlaganj Slovenije v raziskave in razvoj na vaše področje dela

Znanstvenice pravijo, da so možnosti v tujini dosti boljše, predvsem ker je potrebna zelo draga oprema, poleg tega v Sloveniji ni povezave gospodarstva z razvojem in univerzami, ni dovolj podpore, ni finančnih sredstev, ni transparentnosti. V tujini se dosti bolj zavedajo, da je napredek odvisen od razvoja, v katerega je potrebno vlagati. Vlaganja so sorazmerno majhna v primerjavi z Evropsko Unijo in ZDA. Ob tem dodajajo, da je posledica premajhnega vlaganja v raziskave in razvoj oteženo delo. Z bolj usmerjenim vlaganjem v nekaj prednostnih znanstvenih področij bi se dalo narediti napredek. Veliko jih je odgovorilo, da so bila premajhna vlaganja Slovenije v raziskave in razvoj eden glavnih vzrokov za odhod v tujino, saj v Sloveniji na svojem področju niso mogle opravljati svojega dela tako, kot bi si želele.

3.7.5 Prednosti dela v tujini

Vsaka znanstvenica je navedla več prednosti. Najpogostejši odgovori med naštetimi so bili, da je v tujini denarja za raziskave in razvoj dovolj in so zato možnosti za delo boljše ter, da je veliko možnosti za napredek in razvoj v karieri. Kot drugi najpogostejši odgovor je bil, da se v tujini veliko družijo in sodelujejo s sodelavci, ki te spodbujajo. Nadaljnje prednosti so še zdravo in stimulatивно delovno okolje, bolj se ceni tvoje delo, plačilo je pošteno, kar pomeni, delaš več vendar pa si zato tudi bolj plačan. Kvaliteta je tisto pravo merilo. Poleg tega je sistem nagrajevanja in napredovanja veliko bolj razvit kot v Sloveniji. Ob tem ena izmed znanstvenic doda, da je v Sloveniji porušeno ravnotežje med kvaliteto in plačilom. Kot zadnji najpogosteje naveden odgovor pa je bil, da tujina omogoča sodelovanje z najboljšimi znanstveniki.

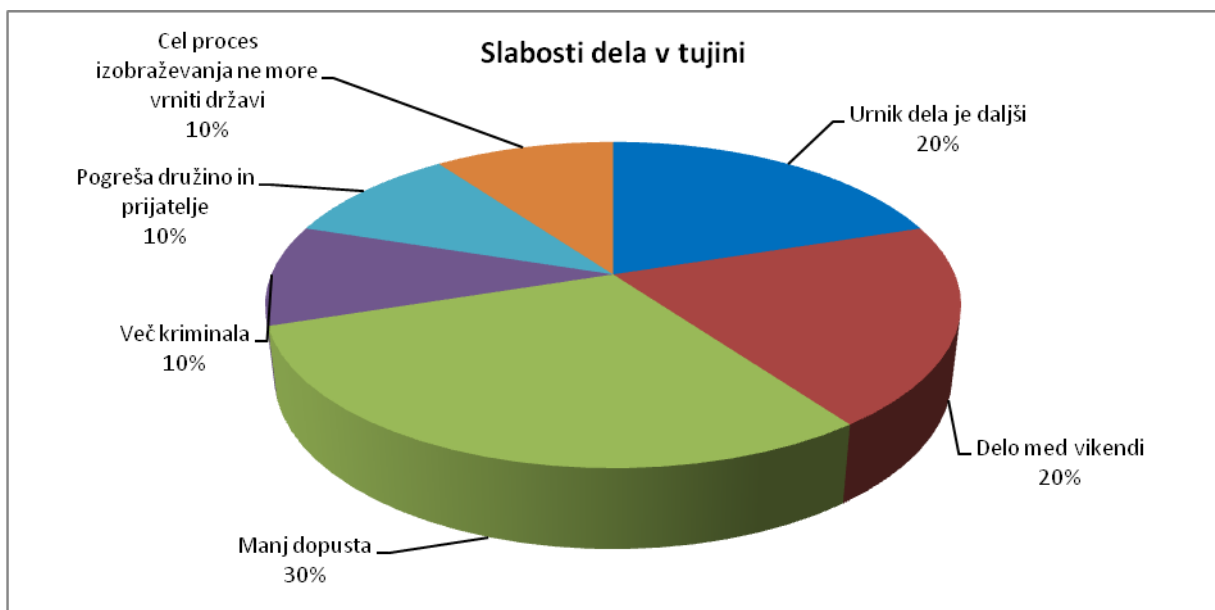
Slika 9: Prednosti dela v tujini

3.7.6 Slabosti dela v tujini

Znanstvenice vidijo tudi nekaj slabosti dela v tujini. Prav tako je tudi tukaj vsaka navedla več odgovorov. Med najpogostejšimi odgovori se pojavlja odgovor, da imajo v tujini manj dopusta. Ob tem ena znanstvenica doda, da je dopusta v povprečju 2 tedna na leto, porodniškega dopusta 6 tednov, plačane bolniške odsotnosti pa maksimalno 6 dni letno. Nato sledita odgovora, da se velikokrat dela med vikendi in, da je urnik dela daljši. Na mnogih delovnih mestih se pričakuje 10-12 urni delovni čas. Kot slabosti dela v tujini vidijo še ve tem, da je v tujini več kriminala, ter da pogrešajo družino in prijatelje. Ena izmed znanstvenic je dejala, da je slabost za izseljenca, ki ga je izobrazila Slovenije, tako za posameznika kot za državo to, da tega, kar se je naučil in kar mu je dala država, torej cel proces izobraževanja, ne more vrniti državi.

Slika 10: Slabosti dela v tujini

3.7.7 Možnost vrnitve nazaj v Slovenijo

Dve znanstvenici sta dejali, da bi se z veseljem vrnili nazaj v Slovenijo, vendar pa nastane problem z zaposlitvijo in stalnim dohodkom, tudi družina bi se težje integrirala v novo okolje. Ena od znanstvenic doda, da je sistem v Sloveniji še vedno zelo zaprt in zadovoljen sam s sabo in ne dovoljuje pristopa tujim oz. domačim povratnikom. Ko enkrat odideš, so ti vrata nazaj v Slovenijo praktično zaprta. Tri znanstvenice so dejale, da se ne bi želele vrniti. Menijo, da je preveč razlik in da bo dolgo trajalo, da se bodo razmere pri nas uredile. V Sloveniji je tudi zelo težko dobiti mesto na univerzi, saj so profesorska mesta omejena. Ena od znanstvenic pravi, da na Slovenskih univerzah raje zaposlijo študente, ki so naredili doktorski študij v Sloveniji, kot pa tiste, ki so ga naredili v tujini, čeprav na najboljših svetovnih univerzah. Problem je, da Slovenija tako ne dobi svežega znanja, vendar ostaja zaprta, ter celo izgublja veliko sposobnih ljudi. Zato se sama ne bi želela vrniti.

Slika 11: Možnost vrnitve nazaj v Slovenijo

3.7.8 Kaj bi se moralo spremeniti, da bi pomislili na vrnitev v Slovenijo

- če bi ji ponudili delovno mesto, ki bi ustrezalo mestu, ki ga ima sedaj v tujini
- ko bo slovenskim strokovnjakom omogočen lažji povratek nazaj v domovino
- ko bo politika prenehala razdvajati slovenijo
- ko bo delo merilo za kvaliteto in bo to tudi priznано, plačano
- ko ne bo tako nesmiselnih plačnih razlik
- ko bodo mediji bolj kulturno in etično opredeljevali dogodke in poročali neodvisno, ne pa podžigali ljudi k nerganju in frustraciji

3.7.9 Predlogi za zadržanje naših znanstvenikov doma

- če bi se Slovenija uspela približati lizbonski deklaraciji, kar pomeni investirati 3% BDP v raziskave in razvoj, bi verjetno marsikateri perspektivni raziskovalec lahko ostal doma
- Slovenija se mora zavedati, koliko stane državo vsak posameznik, po diplomi in še več po doktoratu odide v tujino in tam ostane. To je ogromen strošek za državo in res škoda je, da takšnim izobraženim ljudem ne uspejo dati možnosti dela v Sloveniji. Marsikaterega človeka, ki mu je uspelo v tujini in bi se bil pripravljen vrniti v Slovenijo, bi Slovenija zelo potrebovala.
- oddvojiti politiko od gospodarstva in jo potisniti stran od naroda, odločati trezno v prid Slovenije in njenih prebivalcev za zdravo prihodnost;
- ko bodo ljudje dobili občutek, da živijo v pravni državi;
- ko bodo strokovnjaki nagrajeni za delo in imeli možnost vpliva na razvoj gospodarstva
- večja podpora strokovnjakov, ki se vračajo domov po opravljenih študijah v tujini

- pri zaposlovanju na Slovenskih univerzah bi morali biti bolj objektivni in upoštevati znanstvene članke in izkušnje, namesto favorizirati kandidate, ki so študij opravili v Sloveniji
- možnost sodelovanja s kolegi v tujini v smislu izmenjave znanja, gostovanj in sprejemanje tujih strokovnjakov na izpopolnjevanje

3.8 Diskusija rezultatov

Moja prva hipoteza se glasi, da je glavni razlog za odhod znanstvenikov na delo v tujino višji dohodek. Hipotezo moram ovreči, saj ni nobena od strokovnjakinj odgovorila, da bi višina plače ključno vplivala na odločitev o odhodu na delo v tujino. Pri tem je potrebno poudariti, da za večino raziskovalcev ekonomski motiv največkrat ni prvi, ker drugače z doseženo izobrazbo ne bi mogli opravljali svojega poklica.

Druga hipoteza pravi, da so znanstveniki prisiljeni oditi na delo v tujino, zaradi premajhnega vlaganja Slovenije v raziskave in razvoj. To hipotezo lahko na podlagi zgornjih trditev potrdim. Večina znanstvenic mi je dejala, da je bil to eden glavnih razlogov za odhod v tujino. Ob tem pravijo, da so možnosti v tujini boljše, saj je za veliko znanstvenih dejavnosti potrebna draga oprema, ki pa je Slovenija nima.

Zadnja hipoteza pa trdi, da se znanstveniki zaradi neurejenih političnih in ekonomskih razmer trenutno ne želijo vrniti nazaj v Slovenijo. Tri znanstvenice so dejale, da se ne želijo vrniti domov. Pravijo, da je sistem v Sloveniji še vedno zelo zaprt in ne dovoljuje pristopa tujim oz. domačim povratnikom. Poleg tega pravijo, da je še vedno preveč razlik s tujino in da bo dolgo trajalo, da se bodo razmere pri nas uredile. Dve znanstvenici pa sta dejali, da bi se z veseljem vrnila nazaj v Slovenijo, vendar jih ovirajo drugi dejavniki in ne politične in ekonomske razmere. Ena od znanstvenic mi na vprašanje ni odgovorila. Tako da te hipoteze ne morem ne ovreči ne potrditi.

Pri analizi globinskih intervjujev, sem se soočila z nekaterimi omejitvami. Kot prvo omejitev navajam, da je bilo število anketiranih premajhno, saj glede na vzorec 6 anketiranih sklepam na celotno populacijo, ki pa je dejansko precej bolj obsežna. Napako sem naredila, ko sem postavila odprti tip vprašanj, in ne zaprtega oziroma kombiniranega. Tako so anketirane imele veliko več dela pri izpolnjevanju. Sem pa z odprtim tipom dobila več informacij ter osebnega pogleda na problematiko bega možganov, saj jim nisem vsiljevala oziroma ponujala svojih odgovorov.

Kot zadnjo omejitev pa bi navedla, da je bilo delo oteženo, saj znanstvenice živijo v tujini in osebni kontakt in pogovor ni bil mogoč. Z osebnim stikom bi lahko lažje podoživljala njihove izkušnje, saj je le te lažje povedati kot pa zapisati.

Za v bodoče svetujem, da se vzame večji vzorec anketirancev in pa, da se uporabi kombinirani tip vprašanj, saj bodo anketiranci imeli manj dela z izpolnjevanjem, vseeno pa bo analiza zanesljiva, ker bo uporabljena kombinacija obeh tipov.

Sem pa izjemno vesela, da so znanstvenice bile pripravljene sodelovati pri moji raziskavi, ter so si vzele čas, saj je bil moj vprašalnik precej obsežen. Svoje izkušnje so delile z menoj ter tako doprinesle k večji kvaliteti ter zanimivosti moje diplomske naloge, hkrati pa s svojimi odgovori podprle ali ovrgle moje hipoteze.

SKLEP

V diplomski nalogi sem si prizadevala opozoriti na problem bega možganov iz Slovenije, ki postaja čedalje pogostejši pojav. Eden večjih problemov, ki se pojavlja pri vplivu bega možganov na državo iz katere strokovnjaki odhajajo je, da slovenski davkoplačevalci izobražujejo kadre za tuje trge dela. Država v izobraževanje svojih znanstvenikov in strokovnjakov na različnih področjih namenja veliko denarja, zato je taka naložba v primeru odhoda znanstvenika izgubljena. Zato je pomembno, da znanstvenike motiviramo k vrnitvi, da bodo lahko s svojim novo pridobljenim znanjem prispevali k razvoju domače države.

Da se pojav beg možganov tudi v Sloveniji povečuje, dokazujejo že podatki v obdobju od leta 1988 do 1994, ki pravijo, da je 1,7% vseh zaposlenih znanstvenikov v slovenskih raziskovalnih institucijah zapustilo svoje delovno mesto. Praktični vsi izseljenci so se odselili v razvite države, kot so ZDA, Kanada, ter države zahodne Evrope. K tej odločitvi so jih spodbudile nizke plače, nizek standard življenja ter neugodne razmere v znanstvenem sektorju.

Tudi v Sloveniji danes je pojava bega možganov čedalje več. Po podatkih ankete so ugotovili, da je v letih od 1995 do 2004 v tujini ostalo povprečno osem znanstvenikov na leto. Kar pa je za majhno Slovenijo precej. Tudi med študenti je zaznati precejšnje zanimanje za delo v tujini. Nekateri menijo, da to ni slabo, saj je za mlade dobro, da si v tujini pridobijo mednarodne izkušnje. Najpomembneje je, da se le-ti vrnejo nazaj domov.

Tudi napovedi za prihajajoče obdobje niso preveč optimistične. Stanje v državi je trenutno daleč od blestečega, ljudje so nezadovoljni, brezposelnost se naglo povečuje, v državi primanjkuje denarja, mladi pa ne vidimo več perspektive za obstoj v Sloveniji. Poleg tega pa Slovenija še vedno premalo vlaga v raziskave in razvoj, zato je za pričakovat, da se bo še večje število znanstvenikov odločalo za selitev v tujino, saj se država premalo posveča njihovem področju. Ne nazadnje pa se pri nas znanje premalo ceni, kar nam dokazujejo tujci, ki jih v Sloveniji skoraj ni.

Ker v današnjem času najpogosteje emigrirajo visoko izobraženi ljudje, je bilo iz vidika moje teme pomembno preučiti, koliko diplomantov terciarnega izobraževanja imamo vsako leto. Število diplomantov terciarnega dodiplomskega izobraževanja v Sloveniji je od leta 2005 do leta 2009 naraslo za 14,7%. Težava je, ker se mladi ne odločajo za poklice, ki bi jih Slovenija potrebovala. V letu 2003 je 1.265 mladih diplomantov, ki so študirali poslovne in družbene vede ter pravo, 240 mladih, ki so končali študij tehnike proizvodne tehnologije in gradbeništva in 54 diplomantov znanosti, matematike in računalništva čakalo na delo. Zato

sem v moji diplomski nalogi preučila tudi, za katera področja študija se študentje najpogosteje odločajo. Na prvem mestu je študij družbenih in poslovnih ved ter prava.

Zaradi takega stanja, se postavlja vprašanje, kako omejiti beg možganov. Potrebno bi bilo razviti ustrezno delovno klimo za delovanje znanstvenikov. Potrebno jim je zagotoviti možnost razvijanja kariere v Sloveniji, jim ponuditi delo, ki jih bo zanimalo in jih motiviralo k ustvarjanju, poleg tega jim je potrebno zagotoviti zadosten osebni dohodek. Težava je v tem, da si jih podjetja zaradi visokih davkov v Sloveniji težko privoščijo. V tujini razpisujejo različne mednarodne razpise, ter s tem privabljajo strokovnjake. Tudi mi bi lahko storili kaj podobnega. Ne sooča se le Slovenija s problemi odseljevanja visoko izobraženih kadrov, temveč tudi ostale, večje in bolj razvite države.

Zadnji del mojega diplomskega dela, sem posvetila raziskavi bega možganov z analizo globinskih intervjujev. Intervju sem opravila s 6 slovenskimi znanstvenicami, ki živijo na različnih koncih sveta in so vsaj del izobraževanja opravile v Sloveniji, prihajajo pa iz različnih strokovnih področij.

Na moje vprašanje o razlogih za odhod na delo v tujino so mi odgovorile, da so dobile ponudbo za dosti bolj perspektivno delovno mesto, z boljšimi možnostmi za napredovanje, s priliko sodelovanja z raziskovalci iz tujine in omogočeno jim je bilo delo prav iz njihovega področja.

Kot glavne motive za odhod so navedle boljše delovne pogoje, boljša kvaliteta življenja, večji izzivi, večji ugled univerze, dobre izkušnje in možnost poklicnega razvoja.

Ker je moja prva hipoteza bila, da je glavni razlog za odhod znanstvenikov na delo v tujino višji dohodek, me je zanimalo kaj one menijo o tem. Ker nobena od znanstvenic ni odgovorila, da bi višina plače ključno vplivala na odločitev o odhodu na delo v tujino sem mojo prvo hipotezo morala ovreči.

Moja druga hipoteza je bila, da so znanstveniki prisiljeni oditi na delo v tujino, zaradi premajhnega vlaganja Slovenije v raziskave in razvoj. Zato me je zanimal vpliv premajhnih vlaganj Slovenije na njihovo področje dela. Večina jih je odgovorila, da so bila premajhna vlaganja eden glavnih vzrokov za odhod v tujino, saj v Sloveniji svojega dela niso mogle opravljati tako, kot bi si ga želele. Tako da sem svojo drugo hipotezo lahko potrdila.

Nato so me zanimale prednosti in slabosti dela v tujini. Vsaka izmed njih vidi tako prednosti kot slabosti. Čeprav je prednosti definitivno veliko več.

Moja tretja hipoteza je bila, da se znanstveniki zaradi neurejenih političnih in ekonomskih razmer trenutno ne želijo vrniti nazaj v Slovenijo. Tri znanstvenice so dejale, da se ne želijo vrniti domov, razloge pa najdemo predvsem v trenutnem političnem in ekonomskem stanju države. Dve znanstvenici sta dejali, da bi se z veseljem vrnili nazaj v Slovenijo, vendar jih

ovirajo drugi dejavniki, ena od znanstvenic pa mi na vprašanje ni odgovorila. Tako da te hipoteze ne morem ne ovreči ne potrditi.

Za konec je vsaka podala še predloge, kako lahko Slovenija svoje znanstvenike zadrži doma.

Dobra rešitev za omejevanje bega možganov bi bila spodbujati ljudi, da se izobražujejo, dopolnjujejo svoje znanje ter izmenjujejo ideje s tujimi strokovnjaki v tujini, vendar pa je ključno in najpomembnejše, da jih nato privabimo nazaj domov.

LITERATURA IN VIRI

1. Ackers, L. & Gill, B. (2008). *Moving People and Knowledge*. Cheltenham UK: Edward Elgar.
2. Adams, W. (1968). *The Brain Drain*. New York: Macmillan Company.
3. Bevc, M., Malačič, J., Prevolnik, V., Slabe Erker, R., & Sarka, D. (1996). *Dejanski in potencialni beg možganov iz Slovenije – obseg, značilnosti in vzroki*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
4. Bevc, M., Prevolnik R., Verlič, V., & Christensen, B. (2000). *Migracije v Sloveniji v luči vključitve v EU*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
5. Bevc, M., Zupančič, J. & Lukšič Hacin, M. (2004). *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
6. Bevc, M. (2009). *Analiza trendov v emigraciji in meddržavni mobilnosti znanstvenikov v državah EU in OECD*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
7. Chapman, K. (2011). 'Brain drain' continues for National. *Dominion Post*, str. 2.
8. Demšar, F. (2009, 3. november). Demšar za Krizno ogledalo STA: Triodstoten cilj vlaganj v raziskave bi po donedavnem trendu dosegli leta 2195. *E-revir*. Najdeno 9. maja 2011 na spletnem naslovu <http://kr-og.sta.si/2009/11/demsar-za-krizno-ogledalo-sta-triodstoten-cilj-vlaganj-v-raziskave-bi-po-donedavnem-trendu-dosegli-leta-2195/>
9. Dino, J. (2011). Nonprofit groups working together to help prevent 'brain drain'. *McClatchy - Tribune Business News*
10. Docquier, F., Lobest, O. & Marfouk, A. (2007). Brain Drain in Developing Countries. *The world bank economic review*, 21(2), str. 193-218.
11. Dolinar, K., & Knop, S. (1998). *Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
12. Gibney, E. M. (2010). Ireland facing a 'brain drain': Highly skilled workers flock to overseas expo at RDS. *Daily Mail*, str. 6
13. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije (2011). Predstavitev sklada. Najdeno 15. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.sklad-kadri.si/si/info/o-skladu/predstavitev-sklada>
14. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije (2011). Dejavnost sklada. Najdeno 15. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.sklad-kadri.si/si/info/o-skladu/predstavitev-sklada/dejavnost-sklada/>
15. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije (2010). Letno poročilo 2009. Najdeno 19. maj 2011 na spletnem naslovu http://www.sklad-kadri.si/fileadmin/dokumenti/clanki/letna_porocila/Letno_porocilo_2009.pdf

16. Javni sklad Republike Slovenije za razvoj kadrov in štipendije (2011). Letno poročilo 2010. Najdeno 19. maj 2011 na spletnem naslovu http://www.sklad-kadri.si/fileadmin/dokumenti/PFN_LP_2011/Letno_porocilo_2010.pdf
17. Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije*. Maribor: Obzorja.
18. Lončar A. (2011, 3. junij). Spletna anketa: Bi šli delat v tujino? Najdeno 30. junija 2011 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/314296/Spletna-anketa-Bi-%C5%A1li-delat-v-tujino>
19. Malačič, J., & Bevc, M. (1997). Migration Europe's integration and the labour force brain drain. V G. Rainer (ur.), *Brain drain from Central and Eastern Europe-European corporation in the field of scientific and technical research*. (str. 2-8). Luxemburg: COST.
20. Maraspin, I. (2009). *Labour migration-A new thinking pattern or model of economic accommodation? Case study of the Slovene-Italian border area*. Koper: Znanstveno raziskovalno središče RS.
21. Nidorfer, M. (2005, 31. januar) Kako ustaviti beg slovenskih možganov. *Gospodarski Vestnik*, 54(5), str. 10-15.
22. Statistični urad Republike Slovenije (2011). Kariera doktorjev znanosti, Slovenija, 2009-končni podatki. Najdeno 22. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3951
23. Statistični urad Republike Slovenije (2011). Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2010/2011, podrobni podatki, Slovenija-končni podatki. Najdeno 22. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4081
24. Statistični urad Republike Slovenije (2011). Študentje terciarnega izobraževanja po področjih izobraževanja mednarodne standardne klasifikacije. Najdeno 22. avgusta 2011 na spletnem naslovu http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/01_09550_vpisani_splosno.asp
25. Strniša, E. (2009, 27. april). Kaj za Slovenijo pomeni »beg možganov«? *E.revir*. Najdeno 5. novembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.rtv slo.si/slovenija/kaj-za-slovenijo-pomeni-beg-mozganov/99476>
26. Telford, M. (2003) *Speed urged to stem EU brain drain*. The advanced semiconductor magazine, 16(7), str. 6.
27. Williams, N. (2001). Britain counters brain-drain worries. *Current Biology*, 11(18), str. 725-726.

PRILOGE

Priloga 1: Vprašalnik

1. Prosim opišite Vašo študijsko pot?
2. Ali ste kdaj delali v Sloveniji? Če je odgovor pritrديلen, prosim opišite Vašo izkušnjo?
3. Kdaj in zakaj ste se odločili za delo v tujini?
4. V katero državo ste se preselili? Zakaj ste se odločili prav za to državo?
5. Kakšno delovno mesto so Vam ponudili takrat in s čim se ukvarjate danes?
6. Ali ste imeli možnost izbire med več alternativami? Z alternativami imam v mislih različne države, delovna mesta...? Na podlagi česa ste se odločili?
7. Kaj je bil glaven motiv za odhod? Narava dela, okolje dela, plačilo za delo?
8. Ker je ena izmed mojih tez diplomske naloge tudi, da je višje plačilo eden glavnih razlogov za odhod na delo v tujino, me zanima, kako Vi gledate na to? Je delo v tujini res bolj plačano oz. ali se zaradi višjega dohodka splača oditi na delo v tujino.
9. V Sloveniji se premalo denarja vlaga v raziskave in razvoj, in sicer na vseh področjih. Zato menim, da je motiv za odhod velikega števila ljudi tudi premajhno posvečanje pozornosti njihovem področju. Kaj Vi menite o tem? Kako je z Vašim področjem v Sloveniji danes in kako je bilo pred leti?
10. Kakšne so po Vašem mnenju prednosti dela v tujini? Kaj pa slabosti?
11. Kako so Vas sprejeli v tujini?
12. Ker se po analizah veliko ljudi ne odloči za selitev v tujino zaradi družine in prijateljev, pa čeprav so ostali dejavniki na strani za odselitev, me zanima kako Vi gledate na to? Kako so domači sprejeli Vašo odločitev, da se selite v tujino?
13. Ali bi se želeli kdaj vrniti v Slovenijo? Kaj bi se moralo v Sloveniji spremeniti, da bi pomislili na to odločitev?
14. Imate mogoče kakšen predlog, kako zadržati naše strokovnjake doma?